

PETRAS JONIKAS

1996 m. vasario 3 d., tiek nedaug pritrūkęs iki gražaus devyniasdešimtmečio jubiliejaus, Čikagos priemiestyje Riversaide (Riverside) mirė žymus lietuvių kalbos tyrėjas ir puoselėtojas Petras Jonikas. Nedidelis būrelis artimųjų ir bičiulių paskutinę pagarbą šiam mūsų kultūrai ir mokslui daug nusipelnusiam žmogui atidavė toli nuo tėvynės – Čikagos Tautinėse lietuvių kapinėse.

P. Jonikas buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos kalbininkas, ne tik vidurinį ir aukštąjį mokslą baigęs savo gimtajame krašte, bet ir savo tėvynėje, tiesa, laikinai okupuotoje, apgynęs daktaro disertaciją.

P. Jonikas gimė Antringyje, buvusiame Tauragės valsčiuje. Mokėsi Pagramantyje, Šilalėje. 1927 m. baigė Tauragės mokytojų seminariją. Mokslo keliai čia suvedė jį su kitu būsimuoju žymiu lietuvių kalbininku Jonu Kruopu. Keliolika metų tęsėsi nuoširdi šių darbščių žemaičių draugystė, bet vėliau ją, deja, nutraukė Antrojo pasaulinio karo įvykiai.

1934 m. labai sėkmingai baigęs Vytauto Didžiojo universitetą, P. Jonikas buvo paliktas rengtis profesūrai. Toliau savo studijas jis tęsė Rygos, Karaliaučiaus, Vienos universitetuose. Čia P. Jonikas turėjo progos iš arčiau susipažinti su tokiomis lingvistinio pasaulio įžymybėmis, kaip Janis Endzelynas, Nikolajus Trubeckojus, Jurgis Gerulis. Tiesa, pastarojo dialektologijos kursus jis jau 1931 m. buvo baigęs Kaune.

1937–1943 m. P. Jonikas dėstė Kauno ir Vilniaus universitetuose. Nuo 1940 m. vadovavo Lietuvių kalbos instituto Lietuvių kalbos ir terminologijos sekcijai. 1942 m. Vilniaus universitete jis apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis priešaušrio ir „Aušros“ laikais“. Tai buvo pirmoji Lietuvoje apginta kalbininko disertacija.

Pirmoji P. Joniko knyga buvo jo gimtosios tarmės aprašas „Pagramančio tarmė“ (Kaunas, 1939). Tiek specialiuose filologiniuose žurnaluose, tiek bendresnio pobūdžio leidiniuose įvairiais lietuvių kalbos istorijos klausimais jis paskelbė daugybę straipsnių, iš kurių ypač minėtini: „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos idėja priešaušrio metu“ (APh VI, 1937, 36–73), „Maž. Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje“ (APh VI, 1937, 74–83), „Kleino gramatikų bendrinė kalba“ (APh VII, 1938, 57–72), „Iš lietuvių kalbos rašybos istorijos“ (APh VIII, 1939, 22–30), „Lietuvių kalba ir jos gaivinimas prieš „Aušrą“ (Mūsų senovė, II (1), 1940, 1–53) ir kt. Kai kurie P. Joniko straipsniai šiandien pasidarė net ir daug vertingesni, negu jie buvo tik paskelbti. Štai latvių žurnale „Ceļi“ buvo išspausdintas jo straipsnis apie žymaus latvių kultūros veikėjo ir nuoširdaus lietuvių bičiulio Andrejaus Dyrikio (Andrejs Dirīkis, 1853–1888) rankraštinių lietuvių-latvių kalbų žodyną. Per karo audras šis žodynas dingio, ir P. Joniko straipsnis liko vienintelis informacijos šaltinis.

P. Jonikas anksti įsitraukė į praktinį lietuvių bendrinės kalbos kūrimo, kalbos kultūros darbą. Jis pirmasis iš lietuvių kalbininkų, daugiausia remdamasis Prahos lingvistinės mokyklos atstovų veikalais, bendrinės kalbos norminimo darbe diegė funkcinę kalbos kultūros teoriją, kurios tvirtai laikosi ir dabartiniai mūsų kalbos kultūros ugdytojai. 1938–1940 m. P. Jonikas redagavo ir žurnalą „Gimtoji kalba“.

1944 m., kaip didžiausią turtą pasiėmęs dar neskelbtos disertacijos rankraštį, P. Jonikas paliko Lietuvą, kurios daugiau jam ir nebuvo lemta pamatyti. 1944–1949 m. jis gyveno karo nusiaubtoje Vokietijoje. Kurį laiką dirbo lietuviškoje Hanau gimnazijoje. 1946–1949 m. profesoriavo Pabaltijo universitete prie Hamburgo. 1949 m. persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas. Darbavosi šio krašto lietuvių spaudoje. Studijavo bibliotekininkystę. 1958 m. apgynė disertaciją apie lingvistinės literatūros klasifikavimą. 1957–1973 m. dirbo Čikagos universiteto bibliotekoje. 1970–1973 m. šiame universitete dėstė baltistikos dalykus. Dėstė taip pat ir Pedagoginiame lituanistikos institute. 1969–1978 m. buvo jo rektoriumi. P. Joniko pastangomis 1951 m. buvo suorganizuotas Lituanistikos institutas, kuris vienijo žymiausius išeivijos lietuvių kalbos, literatūros, istorijos, menotyros, teisės ir kitų sričių spe-

cialistus. Iki 1964 m. P. Jonikas buvo šio instituto prezidentas. 1958–1960 m. jis redagavo Čikagoje atgaivintą „Gimtąją kalbą“.

1972 m. Čikagoje buvo išleistas kapitalinis P. Joniko veikalas „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis antroje XIX a. pusėje“. Tai buvo kiek papildyta, poredaguota jo daktaro disertacija¹.

Kitas labai svarbus, jau ne tik išleistas, bet ir parašytas emigracijoje P. Joniko veikalas yra „Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai“ (Čikaga, 1987). Tai tiek specialistams, tiek ir didesniam skaitytojų būriui skirtas, labai patrauklia forma parašytas veikalas².

1952 m. Čikagoje išėjo ir dvi mažesnės plačiau visuomenei skirtos P. Joniko knygos „Gimtojo žodžio baruose“ ir „Lietuvių kalbos istorija“.

Žurnale „Beiträge zur Namenforschung“ (II, 1950–1951, 1–32) P. Jonikas paskelbė vertingą studiją apie lietuvių vietovardžius. Daugybė įvairių jo straipsnių buvo paskelbta „Lituanistikos darbuose“, „Aiduose“, „Naujienose“, „Metmenyse“ ir kituose JAV lietuvių leidiniuose. Redagavo P. Jonikas ir svarbius mūsų kultūros istorijos veikalus: Vaclovo Biržiškos „Aleksandryną“ (Čikaga, 1960–1965), grupės autorių parengtą „Lietuvos universitetą“ (Čikaga, 1972).

Didžiulę paslaugą P. Jonikas padarė savo buvusiems mokytojams ir kolegoms Antanui Saliui ir Pranui Skardžiui. Jis suredagavo A. Salio „Raštus“ (Roma, I–IV, 1979–1992) ir sudarė Pr. Skardžiaus bibliografiją. Apie šių mokslininkų veiklą parašė straipsnių.

Tikėkimės, kad svarbesni Petro Joniko darbai bus išleisti ir Lietuvoje. Tai būtų gražiausias tiek daug mūsų kalbotyrai ir apskritai lietuvių kultūrai nusipelnusio žmogaus pagerbimas.

Algirdas Sabaliauskas

KAZYS ULVYDAS

1996 m. kovo 16 d. po trumpos sunkios ligos mirė Kazys Ulvydas. Vilniaus Antakalnio kapinės amžinam poilsiui priglaudė mokslininką, kurio vardas neatskiriamai susijęs su pačiais svarbiausiais mūsų šimtmečio lituanistikos veikalais.

K. Ulvydas gimė 1910 m. rugpjūčio 27 d. Kėdainių rajone, prie Kruosto ir Nevėžio santakos buvusiam Bagotėlės palivarke, kumečių šeimoje. Anksti neteko tėvo. Kelią į mokslą prasiakynė savo gabumais, darbštumu ir gerų žmonių parama. Pradžios mokyklą pradėjo lankyti Apytalaukyje, paskui mokėsi Kėdainiuose. Lietuvių kalbos šio miesto gimnazijoje jį mokė rašytojas Juozas Paukštėlis. Ypač puikius humanitarinių dalykų pagrindus K. Ulvydas gavo garsiojoje Kauno jėzuitų gimnazijoje. Lietuvių kalbą jam dėstė būsimasis „Gimtosios kalbos“ redaktorius Jurgis Talmantas, vokiečių – didelis eruditas, žodinių autorius jėzuitas Karolis Fulstas. 1930 m. baigęs gimnaziją, K. Ulvydas iki 1937 m. Vytauto Didžiojo universitete studijavo lituanistiką ir klasikinę filologiją. Čia pagrindiniai jo mokytojai buvo Antanas Salys, Pranas Skardžius, Franzas Brenderis. A. Salio vadovaujamas, K. Ulvydas parašė diplominį darbą „Augmeninės ir gyvūninės pavardės“. Pr. Skardžiaus suredaguotas šis darbas turėjo būti spausdinamas Humanitarinių mokslų fakulteto tęstiniame leidinyje „Darbai ir dienos“. Deja, dėl 1941 m. įvykių tolesnis „Darbų ir dienų“ leidimas buvo sustabdytas, ir minėtasis diplominis darbas nebuvo paskelbtas. Aukštosios mokyklos baigimo diplomą K. Ulvydas gavo 1940 m. Vilniaus universitete.

Dar studijų metais K. Ulvydai teko dirbti įvairiose Kauno vidurinėse mokyklose. 1930–1936 m. lietuvių kalbą jis dėstė savo buvusioje Kauno jėzuitų gimnazijoje.

Nuo 1942 m. K. Ulvydas dirbo Kauno universitete. 1946–1948 m. jis buvo Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas, 1949 m. ėjo Filologijos fakulteto dekaną pareigas.

¹ J. Palionis, (Rec.), – Blt IX (1) 101–106.

² A. Sabaliauskas, (Rec.), – Blt XXVI (1) 87–89.